

Date: 13th July-2026

ZAMONAVIY O'ZBEK TILIDA YANGI SO'ZLAR (NEOLOGIZMLAR) TAHLILI

Asqarova Maxliyoxon

Osiyo Xalqaro universiteti 1-kurs magistranti, Sirdaryo viloyati Shirin shahar 2-umumta'lim maktabi ona tili va adabiyot o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy o'zbek tilida paydo bo'layotgan neologizmlarning leksik-semantik xususiyatlari, ularning kelib chiqish manbalari va so'z yasash mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyot va ijtimoiy sohalariga oid yangi atamalar misolida tilning rivojlanish dinamikasi, o'zlashma va kalka so'zlarning adabiy til me'yorlariga integratsiyasi jarayoni yoritiladi.

Kalit so'zlar: neologizm, leksika, so'z yasalishi, kalka, o'zlashma, axborot texnologiyalari, semantik siljish, lingvistik tahlil.

Аннотация: В данной научной статье анализируются лексико-семантические характеристики неологизмов, возникающих в современном узбекском языке, их источники происхождения и механизмы словообразования. В частности, на примере новых терминов, связанных с информационными технологиями, цифровой экономикой и социальной сферой, освещается динамика развития языка, процесс интеграции заимствованных и чужеродных слов в литературно-языковые нормы.

Ключевые слова: неологизм, лексика, словообразование, заимствованный, информационные технологии, семантический сдвиг, лингвистический анализ.

Abstract: This scientific article analyzes the lexical-semantic characteristics of neologisms emerging in the modern Uzbek language, their sources of origin and mechanisms of word formation. In particular, the dynamics of language development, the process of integration of borrowed and borrowed words into literary language norms are highlighted using the example of new terms related to information technologies, digital economy and social spheres.

Keywords: neologism, lexis, word formation, borrowed, borrowed, information technologies, semantic shift, linguistic analysis.

KIRISH

Har qanday jonli til kabi o'zbek tili ham jamiyat rivoji, fan-texnika taraqqiyoti va globallashuv jarayonlari ta'sirida doimiy yangilanib boradi. XXI asrning birinchi choragi, xususan, so'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi tilda o'z aksini topib, leksik tarkibning yangi so'zlar, ya'ni neologizmlar bilan boyishiga olib keldi [1]. Neologizmlar tilning ichki imkoniyatlari asosida yoki boshqa tillardan o'zlashtirish yo'li bilan yuzaga keladi. Ushbu maqolaning maqsadi so'nggi yillarda o'zbek tiliga kirib kelgan va faol qo'llanilayotgan neologizmlarni tasniflash hamda ularning lingvistik tabiatini o'rganishdan iborat.

Zamonaviy o'zbek tilidagi neologizmlarni shartli ravishda uchta katta guruhga bo'lish mumkin: to'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalar, kalka (tarjima) qilingan so'zlar va mavjud so'zlarning yangi ma'no kasb etishi (semantik neologizmlar).



Date: 13th July-2026



Birinchi guruhga, ya'ni to'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalarga asosan ingliz tilidan kirib kelgan axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotga oid so'zlar kiradi. Masalan, "brauzer", "kontent", "startup", "kriptoalyuta", "smm" kabi so'zlar bugungi kunda o'zbek matbuoti va og'zaki nutqida keng qo'llanilmoqda [2]. Bu so'zlar o'zbek tilining fonetik va morfologik qonuniyatlariga moslashish jarayonini boshdan kechirmoqda. Xususan, "ilova" so'zi arabcha asosga ega bo'lsa-da, zamonaviy raqamli muhitda aynan "mobil dastur" (prilojenije / application) ma'nosida qayta ixtisoslashdi va funksional neologizmga aylandi.

Ikkinchi guruh kalkalar yoki tarjima neologizmlaridir. Ular chet tildagi so'z yoki iboraning morfemalarini o'zbek tilidagi ekvivalentlar bilan almashtirish orqali yasaladi. Masalan, "sun'iy intellekt" (inglizcha artificial intelligence), "bulutli texnologiyalar" (cloud computing), "kiberxavfsizlik" (cybersecurity) kabi atamalar shular jumlasidandir [3]. Bu jarayonda o'zbek tilining so'z yasash imkoniyatlari to'liq namoyon bo'ladi va tilning o'ziga xos sofligi saqlanib qoladi. Shuningdek, "raqamli transformatsiya" kabi iboralar ham iqtisodiy va boshqaruv sohasida mustahkam o'rin egalladi.

Uchinchi guruh semantik neologizmlardir. Bu guruhga kiruvchi so'zlar avvaldan mavjud bo'lgan, ammo zamonaviy sharoitda yangi, ko'pincha tor soha ma'nosini qabul qilgan leksik birliklardir. Masalan, "tarmoq" so'zi avvallari asosan baliq ovlash yoki to'r ma'nosida ishlatilgan bo'lsa, hozirgi kunda "internet tarmog'i", "ijtimoiy tarmoq" ma'nolarida faol ishlatilmoqda [4]. "Yuklash" so'zi ham fizik harakatdan raqamli ma'lumotlarni serverga o'tkazish ma'nosiga ko'chdi.

Neologizmlarning paydo bo'lishida ijtimoiy tarmoqlar va internet nashrlarining ta'siri beqiyosdir. Bugungi kunda yoshlar jargoni va internet-slenegida paydo bo'layotgan "xayp", "trend", "prank" kabi so'zlar adabiy til me'yorlariga to'liq kirmagan bo'lsa-da, til muhitida faol mavjud [5]. Tilshunos olimlarning ta'kidlashicha, bunday so'zlarning bir qismi vaqt o'tishi bilan passiv leksikaga o'tib ketadi, boshqa qismi lug'at tarkibida mustahkamlanib, normativ tus oladi.

O'zbek tilida yangi so'zlarning yasashida qo'shimcha va so'z birikmasi usullari yetakchilik qiladi. "-shunoslik", "-parast", "super-", "anti-" kabi affikslar va old qo'shimchalar xalqaro miqyosdagi atamalarni o'zbekchallashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Masalan, "kiberhujum", "nanotexnologiya", "geosiyosiy" kabi so'zlar aynan shu mexanizm orqali vujudga kelgan [6].

XULOSA

Zamonaviy o'zbek tilidagi neologizmlar tilning stagnatsiyaga uchramasdan, zamon talablariga mos ravishda rivojlanayotganining yaqqol isbotidir. Axborot texnologiyalari, globallashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar tilda o'z aksini topib, leksik tarkibni boyitmoqda. O'zlashma so'zlarning kirib kelishi tabiiy holat bo'lsa-da, tilning ichki imkoniyatlari asosida yasaladigan kalka va semantik neologizmlar ona tilining ifoda vositalarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda bu jarayonlarni lug'atchilik va terminologiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlar orqali me'yorlashtirib borish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Date: 13th July-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hojiyev A. O'zbek tilining leksikologiyasi : darslik / A. Hojiyev. – Toshkent : O'zbekiston, 2018. – 245 b.
2. Mengliyev O. Hozirgi o'zbek adabiy tili : leksikologiya, fonetika, grafika va imlo, ortoepiya / O. Mengliyev, M. Mirzayev. – Toshkent : Cho'lpon, 2020. – 312 b.
3. Normatova M. O'zbek tilida kompyuter terminlarining shakllanishi va rivojlanishi : filol. fan. nomz. diss. / M. Normatova. – Toshkent, 2019. – 142 b.
4. Safarova G. Zamonaviy o'zbek tilida neologizmlarning funksional-semantik xususiyatlari / G. Safarova // O'zbek tili va adabiyoti. – 2022. – No 3. – B. 45-51.
5. Karimov B. Axborot asrida o'zbek tilining rivojlanish tendensiyalari / B. Karimov // Til va jamiyat. – 2023. – No 1. – B. 12-18.
6. Abdullayev U. O'zbek tilida so'z yasashining zamonaviy mexanizmlari : monografiya / U. Abdullayev. – Toshkent : Fan, 2021. – 280 b.

